

Pop Art

Berstovšek, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:087792>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Kristina Berstovšek

POP ART

Diplomski rad

Zagreb, srpanj 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Kristina Berstovšek

POP ART

Diplomski rad

Mentorica:
prof. dr. art. Antonija Balić

Zagreb, srpanj 2022.

Sadržaj

Sažetak

1. Uvod	1
2. Što je pop art?	2
2.1. <i>Povijest pop arta</i>	4
2.2. <i>Najistaknutiji umjetnici pop arta</i>	8
2.2.1 <i>Andy Warhol</i>	8
2.2.2. <i>Roy Lichtenstein</i>	10
2.2.3. <i>Jasper Johns</i>	12
2.2.4. <i>Robert Šimrak</i>	13
3. Umjetnost kao inspiracija dječjeg izražavanja	14
3.1. <i>Uloga odgojitelja u kreiranju likovnih aktivnosti</i>	17
4. Pop art u dječjem vrtiću	20
4.1. <i>Metoda estetskog transfera – teorijsko uporište</i>	20
4.2. <i>Aktivnosti inspirirane radovima pop-art umjetnika</i>	21
4.2.1. <i>Britto Romero</i>	22
4.2.2. <i>Roy Lichenstein</i>	29
4.2.3. <i>Andy Warhol</i>	35
4.2.4. <i>Jasper Johns</i>	42
4.3. <i>Dječje izražavanje pop arta prema dobi djece</i>	45
4.3.1. <i>Djeca u dobi od 3-4 godina</i>	45
4.3.2. <i>Djeca u dobi od 4-5 godina</i>	47
4.3.3. <i>Djeca u dobi od 5-6 godina</i>	49
5. Zaključak	51
6. Literatura	53

Sažetak

Umjetnost je individualni i kreativni pristup stvarnosti dostupan svim generacijama. Nepregledan izvor umjetnosti kroz znakove, oblike, boje izražavaju nevidljivo i duboko u čovjeku, a pogotovo u djetetu. Dijete kroz umjetničko stvaranje i izražavanje upoznaje sebe i svoje mogućnosti, emocionalno sazrijeva, budi kreativnost jezika, razvija slobodu mišljenja i doprinosi kulturi društva. Stoga je važno djetetu prezentirati razne vrste umjetničkog stvaranja jer mu je umjetnost 'prozor u svijet'. U ovom ćemo radu naglasak staviti na pop-art umjetnost koja je, iako suvremenog datuma, ipak malo zapostavljena. Budući da se radi o američkom pogledu na svakodnevno, pop-art umjetnost ima mjesta u hrvatskom odgojno-obrazovnom procesu, čak je i poželjna.

Ključne riječi: umjetnost, dijete, pop art, dječji radovi, svakodnevno

Abstract

Art is an individual and creative approach to reality available to all generations. The endless source of art through signs, shapes, colors is expressed invisibly and deeply in man, and especially in the child. Through artistic creation and expression, the child gets to know himself and his possibilities, matures emotionally, awakens the creativity of language, develops freedom of thought and contributes to the culture of society. Therefore, it is important to present various types of artistic creation to the child because art is his 'window to the world'. In this paper, we will focus on pop art, which, although contemporary, is still a bit neglected. Since it is an American view of everyday life, pop art has a place in the Croatian educational process, it is even desirable.

Key words: art, child, pop art, children's works, everyday

1. Uvod

Uvođenjem djeteta u umjetnost razvijamo njegove kompetencije na svim razvojnim područjima. Umjetnost započinje intuicijom i maštom koja kod djeteta itekako dolazi do izražaja. Dijete do inspiracije dolazi slučajno gotovo instinktivno te koristeći razne tehnike izražava svoju dušu, podsvijest, osobnost, karakter tj. trenutak u kojem osobnost preuzima kontrolu i materijalizira se, a mi taj rezultat prepoznajemo kao autentičan govor bića (Balić-Šimrak, Bakotić i sur. 2018). Umjetnost stoga u rukama djeteta afirmira ga kao slobodno autonomno biće koje „vježba svoju volju, eksperimentira s vlastitim vještinama, ali i s ograničenjima“ (Balić-Šimrak, Bakotić i sur. 2018).

U ovom ćemo radu govoriti o likovnom stvaralaštvu novijeg datuma – pop-art umjetnosti koja kao i sve likovne umjetnosti afirmira njegove perceptivne, motoričke, emocionalne i kognitivne sposobnosti. Kroz rad otkrivat ćemo razvoj i povijest pop-arta, zatim dječji razvoj likovnih kompetencija, pokazat ćemo radove djece po primjeru umjetnika pop-arta.

Važan aspekt ovog rada jest otkriti smisao procesa stvaranja umjetnosti pop-arta kod djece predškolske dobi. Cilj umjetničkog rada s djecom nije postizanje gotove slike, konstrukcije ili instalacije, već prvenstveno uživanje u procesu stvaranja. Roditelji i odgojitelji, važni faktori djetetovog odrastanja, imaju ulogu podrške, davanja slobode izražavanja, izgradnju samopouzdanja kao „kompetentnih“ bića koja su obdarena umjetnošću istraživanja i 'stotinom jezika'. Konstruktivistička paradigma novih datuma daje djetetu novi zalet koji ga osposobljuje za izgradnju vlastitog znanja a pogotovo kao slobodnog umjetnika.

2. Što je pop art?

Nakon II. svjetskog rata, centar moderne umjetnosti se preselio iz Pariza u New York gdje nastaju najkreativniji umjetnici dadaizma¹ i nadrealizma. Djela tih umjetnika su dobila naziv neodadaizam koji je bio preteča pop-artu.

Umjetnici poput Roberta Rauschenberga i Jaspersa Johnsa svojim djelima krajem 50-ih godina prošlog stoljeća anticipiraju pop art umjetnost koja se i javlja kao nastavak na neodadaizam. Pop-art je zapravo skraćunica za izraz popular art koji je nastao iz mladenačke kulture, umjetnost koja je zanimljiva jer se obraća širokim masama a tiče se američkog svakodnevnog života. Zasnovan je na prikazivanju, izražavanju i upotrebi simbola, vrijednosti i značenja masovnog, potrošačkog, kasnoindustrijskog društva visokog modernizma, a odnosi se na visoku umjetnost koja za motiv, temu i sadržaj uzima potrošačku popularnu i masovnu umjetnost i kulturu. Sav taj metropolitanski univerzum američki umjetnici predstavljaju kao umjetnost to jest ne-umjetnost.

Riječ 'pop' u pop artu obično se smatra izrezivanjem riječi 'popularno'. Povjesničar umjetnosti, kustos muzeja i član The Independent Group Lawrence Alloway, bio je jedan od prvih ljudi koji ga je upotrijebio kao pridjev s riječju "umjetnost". U jednom od svojih članaka izjavio je: „U ovoj situaciji moramo razmotriti umjetnost masovnih medija. Nemoguće ih je jasno vidjeti unutar koda estetike povezane s manjinama s pastoralnim i idejama više klase jer je masovna umjetnost urbana i demokratska” (Architectural Design, London 1958).

Iako se pop art umjetnost smatra američkom tvorevinom ipak „pop art nije došao iz SAD-a, rođen je u Engleskoj. Lawrence Alloway prvi je skovao izraz 'pop art' 1954. godine, a njegova predodžba o tome što to znači bila je vrlo drugačija od značenja koje mu je pripisano, a ne govori o 'pop artu' na koji je mislio: reklame u sjajnim časopisima, velik kinematografski poster, letci, pamfleti....“ (Reichardt 1963).

Pop art ne zahvaća samo likovno stvaralaštvo nego je zastupljen i ostalim umjetničkim područjima kao što je npr. glazba, književnost. „Pored toga što je teško dovesti pop art u vezu s popularnom umjetnosti, sam pojam pop-art nije nikako jednosmislen i nije ga lako

---

¹ Dadaizam je likovni umjetnički pokret nastao 1916. koji odbacuje prošlost i buni se protiv kodificiranih kulturnih oblika, odbija svaki racionalistički stav. Dadistički program prihvaća slučajne veze između riječi i slika, ironiju, igru, suludi izraz.

definirati. Kvalitetni kriteriji, povijesne pretpostavke i efekt djela različni su u pojedinim umjetničkim vrstama, u glazbi, u slikarstvu i u književnosti. Autori kao i pristaše pop-glazbe i pop-slikarstva od početka pripadaju različnim obrazovanim slojevima i društvenim klasama“ (Hauser 1986: 163).

„Pop art veliča i ističe obične predmete. Stvari koje trošimo ili svakodnevno gledamo izmiču našoj pažnji, a ipak uz njih živimo“ (Prette, Giorgis, 2003: 248). Za razliku od uobičajene umjetnosti, čovjek više nije bio u središtu umjetnine, pojavljujući se s vremena na vrijeme na platnima pop arta ali samo kao robot, kontroliran izdaleka od indeksa potrošača, ili kao sentimentalna parodija jednog ideala. Za umjetnike pojedinačno, pop art stil bio je jednostavno način da počnu s jednim osobnim umjetničkim izrazom koji neće ništa dugovati raznim modama koje su prevladavale.

Termin „pop art“ primjenjuje se na stripove i slike preuzete iz stripova, na komercijalne i underground filmove, na arhitekturu i modu. „Pop-art je više od mode, više od pokreta“ (Alloway 1969).

Umjetnost pop arta novi je zaokret u suvremenoj umjetnosti 20. stoljeća u kojoj dolazi do nekonvencionalne reakcije protiv apstrakcije. Teme novih pop art djela su svi predmeti iz svakodnevne uporabe: boca Coca-cola, konzerva, reklame, hrana, časopisi, likovi glumaca, kutije. Sve se okreće trivijalnim stvarima iz aspekta svakidašnjice osobito robe široke potrošnje i zabave. Novootkriveni motivi pop arta uključivali su: portrete slavnih, najnovija roba široke potrošnje i pakiranje, oglasi, svakodnevna masovna proizvodnja započeli su predmeti, stripovi, simboli, fotomodeli, body builderi, filmske ikone, tj. Umjetnici žele uzdići oblike iz svakodnevnog života na razinu umjetnosti, podižući tako objekte i fenomene suvremenog života koji svakodnevno okružuju ljude. Drugim riječima: "Pop art se uvijek hvalio svojom fascinacijom blesavim vizualnim rasipanjem ono što su znanstveni umovi još 1950-ih godina zvali 'društvom natopljenim imidžom' uvijek bio opsjednut već iskorištenom mitologijom" (Brajčić, Kušćević, Petric 2020: 241).

Fascinacija običnim svakodnevnim stvarima znači za Warhola, začetnika pop art umjetnosti, dobroćudno prihvaćanje tj. „on kaže da: pop art znači voljeti stvari“ (Lippard 1964: 86).

Madoff (1997) govori kako „pop“ umjetnost postaje „novi realizam“; jer je ovaj novi pokret sastavljen od lakoće, nepoštovanja i duhovitosti, i da bi bilo smiješno uzeti ga s

dubokom filozofskom ozbiljnošću. „Ova umjetnost u suprotnosti je s geometrijskom umjetnošću, može se općenito opisati kao naturalizam ili realizam – u najširem smislu riječi – u potpunosti isključujući puko oponašanje prirode“ (Madoff 1997: 49).

Zanimljiv je odnos umjetnosti i širokih masa ljudi koji su uključeni u proces pop arta. Naime, pop art našao je plodno tlo za oglašavanje i dizajn svih vrsta od grafike do dizajna interijera. Važan aspekt koji je pop art umjetnost preuzela iz vremena svog nastanka bio je masovni kulturni sadržaj, poput reklama u časopisima, stripova i svih vrsta naziva robnih marki i logotipa. Štoviše, čak je preuzela i tehnike masovne proizvodnje, na primjer, Warholov sitotisak, o kojem ćemo kasnije pisati. Eric Shanes (1944-2017) suvremeni engleski umjetnik tvrdi da su središnja preokupacija takozvanog pop arta oduvijek bili učinci i artefakti masovne kulture. Kako se razvijala pop art umjetnost proučit ćemo u sljedećem poglavlju.

2.1. Povijest pop-arta

Pop art kao umjetnički stil javlja se u Velikoj Britaniji i SAD-u pedesetih godina a najveći vrhunac stvaranja dosegao je šezdesetih godina prošlog stoljeća. U početku orijentirani na vrijednosti masovne potrošačke kulture, pop umjetnici su u svoje radove uključili tehnike slikanja znakova i komercijalne umjetnosti, pokušavajući kombinirati elemente popularne i visoke kulture kako bi izbrisali granice između njih, približavajući na taj način umjetnost „običnom čovjeku“. Kako smo već i spomenuli, pop art je odveo umjetnost u nova tematska područja razvijajući nov način prikazivanja svakodnevnih tema u umjetnosti.

Nakon početnog zamaha pop art je postao vrlo privlačan za mlade ljude širom svijeta, koji su sa zanimanjem reagirali na pojavljivanje jednog takvog neposrednog medija. No, privukao je i srednju generaciju, koja je sa uživanjem promatrala omladinu kako strastveno sudjeluje i u umjetnosti i u zabavi, ali i dio ostale populacije, koja je priznavala vrijednosti njegovih novih nepotrošenih oblika. On je zapravo i hibrid, proizvod dva stoljeća kojima je dominirala apstrakcija, pa je kao takav nasljednik prije jedne apstraktne nego figurativne tradicije.

Pop art uklapa se i u povijesne tokove svog vremena, stoga je važna i globalna slika toga vremena. Pop art javlja se u vrijeme hladnog rata između SAD-a i Sovjetskog saveza, u SAD-u John Kennedy postaje predsjednikom, Europa se oporavlja od krize II. svjetskog rata. Sjetimo se samo „djece cvijeća“ kasnih 60-ih godina, masovnog koncerta na Woodstocku. To je ujedno i omladinski pokret zbog generacijskog bunta koji se budio kao protest na konzervativni način života i želio je svratiti pozornost na sebe i na neki način „šokirati“ javnost. Naime 60-ih godina glazbenim svijetom su „zavladali“ Beatlesi i Rolling Stones, jazz glazba dobiva novi sjaj.

Kao začetnici pop arta spominju se Jasper Johns i Robert Rauschenberg koji manipuliraju slikarskim sadržajima, bojama, stolovima. Dok eksperimentiraju, obojica doživljavaju boju kao boju i slikanje kao slikanje. Jednostavno prekidaju tradicionalno dvodimenzionalno slikarstvo i uvode nov stil, popularni stil, stil blizak običnim ljudima, stil svagdašnjice na trodimenzionalan način.

Najizrazitiji predstavnici pop-arta su Andy Warhol i Roy Lichtenstein. Obojica pripadnici njujorškog pop art smjera baziraju svoje prve radove na stripovima i drippy tehnici.² Uz njih se pojavljuju i Claes Oldenburg, Tom Wesselmann, Jim Dineo.

Specifičnost američkog pop arta su detalji iz stripa koji se uvećavaju do galerijskih formata i tako dobivaju novo značenje. Andy Warhol je vodeća osoba u pop art umjetnosti i jedan od najutjecajnijih umjetnika kasnog dvadesetog stoljeća. Warhol se usredotočio na površinu stvari birajući tako slike iz svijeta svakodnevnih predmeta kao što su dolarske novčanice, limenke juhe, kutije za sapun, boce gaziranih pića. Naizmjenice mu se pripisuje ismijavanje i slavljenje vrijednosti američke srednje klase brisanjem razlika između popularne i visoke kulture. Monotonija i ponavljanje postali su znakovi prepoznavanja njegovih višeslikovnih, masovno proizvedenih slika na svilenom platnu, kao što su portreti Marilyn Monroe, Jacqueline Kennedy, Che Guevare i mnogih drugih ikona tog doba, kao i njegovi autoportreti.

Godine 1959. Jasper Johns radi džepnu lampu, sijalicu, četkicu za zube i naočale na metalnoj pozadini; zatim zastave, sijalicu i obojenu limenku Savarin sa četkama od

---

² ripping ili drip painting (engl. drip: kapati), slikarska tehnika u kojoj se boja spontano kapa ili lijeva na platno, najčešće položeno na pod, a slika koja nastaje proizvod je potpune slučajnosti; glavni predstavnici su J. Pollock, W. de Kooning i R. Motherwell. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=69220> (pristupano 19.10.2021)

bronze u njoj; godine 1960. slika dvije brončane limenke piva Ballantine, kao odgovor na vic Willema de Kooninga kako „Leo Castelli može prodati bilo što – čak i dvije limenke piva“. Godinu kasnije ove limenke izgledaju kao preteče jedne potpuno zrele tendencije. Ali već 1962. činile su se kao antikvitet u usporedbi s pop artom koji se tek pojavio, jer su jasno rukom slikane i ni u kom slučaju nisu točno reproducirale komercijalne etikete pa čak ni točan oblik ili veličinu stvarnih limenki, a što je još značajnije, bile su montirane na brončanu podlogu i razdvojene (Ruhrberg, Schneckenburger, Fricke, Honnef, 2005).

Britanski pop art počeo se razvijati u doba američkog pop arta a najčešći motivi i teme bile su tehnološke prirode, simboli potrošačkog društva od Mickeya Mousa do kulta pakiranja, od kina do romana znanstvene fantastike. Iako je s jedne strane u Britaniji vladalo oduševljenje američkim bezbrižnim načinom života, sve se više javljala sumnja u isti. Predstavnicima britanskog pop arta su Peter Blake koji je prilikom slikanja imitirao kolaž, te je spajao tradicionalne tehnike sa suvremenim temama kako bi umjetnost približio široj publici tj. narodu te tako stvorio novi vid „narodne umjetnosti“ (Ruhrberg 2005).

Osim Blakea, britanskom pop art scenom stvara i Ronald Brooks Kitaj i David Hockney koji su se igrali kolažom, bojama, stvarali posve nove kombinacije s bjelinom platna.

U Njemačkoj je glavni predstavnik pop arta Sigmar Polke kao pripadnik postmodernog realizma. U svojim radovima često ismijava potrošačko društvo i politiku. Razvio je tehniku mehaničke reprodukcije fotografije u kolor-točkicama (tzv. rasteri) još prije Lichtensteina; razlika je što uzima banalne fotografije iz dnevnih novina i ručno ih preslikava.

Kalifornijski pop art nastaje ranih šezdesetih godina, inspiriran američkim načinom života, holivudskim glamurom, velikim neonskim reklamama ali i u elementima subkulture: od erotiziranog undergrounda do mističkih utjecaja beat poezije Sjeverne Kalifornije. Vodeći predstavnici su: Billy Al Bengston, Edward Ruscha, Joe Goode, Wayne Thiebaud, Mel Ramos, Jess Collins te Edward Kienholz. Glavna tehnika kojom se služe je asamblaz³ ili asamblaz-instalacija.

---

³ Asamblaz (francuski assemblage: spajanje, sklapanje), tehnika oblikovanja trodimenzionalnih umjetničkih tvorbi kojom se spajaju različiti predmeti svakodnevne uporabe ili njihovi dijelovi. Razvila se iz tehnike kolaža, a primjenjuju je umjetnici pop-arta. <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=4119> (pristup 24.10.2021.)

„Ipak, razlika između pop-arta kao jedne nove američke figurativne teme („kapitalistički realizam“) i pop-arta kao uobičajenog sklopa novih umetničkih formalnih konvencija (estetska strategija) još uvek nije sasvim jasna. Ta zbrka sadržaja i stila nije nužno ograničena samo na ovo geografsko područje niti na pokret pop-arta uopšte. Mnogi stvaraoci novih pokreta i u literaturi i u vizuelnim umetnostima tvrdili su, sa vatrenom naivnošću, da je njihova nova, na izgled razbarušena, vitalnost jednostavno 'vraćanje životu' posle odbacivanja otrcanih estetskih konvencija stila koj im je neposredno prethodio“ (Lippard 1964: 147).

Teme i motivi pop arta polako se šire, dobivaju svoje prostore u galerijama i izložbama i tako pop art umjetnost dobiva svoje konture suvremenosti. Kako se mijenjaju motivi tako se mijenjaju i prostori pa uske i male galerije mijenju ulice, trgovi, zidovi, mnoge reklame, časopisi, novine, pa čak i namještaj, odjeća i hrana. Pop art postaje umjetnost širokih masa i spušta se na nivo malog čovjeka a time postaje sve kvalitetnija i primjenjivija.

„Pop-art se opredelio za sve ono za što se dotle smatralo da nije vredno nikakve pažnje, da ne govorimo o umetnosti: svaka vrsta reklame, časopisne i novinske ilustracije, prosti vicevi, nekusne tričarije i gizdavi nameštaj, obična odeća i hrana, filmske zvezde, pin-up devojke, stripovi. Ništa nije bilo sveto, i što jeftinije i niže, to se smatralo boljim. Lichenstein i Warhol nisu čak ni 'izumeli' svoje slike; opšte je mišljenje da na njima nisu radili više ništa pošto su ih jednom izabrali“ (Lippard 1964: 82).

Kako se razvijala pop art umjetnost najbolje ćemo vidjeti kroz pojedinačno predstavljanje velikih pop art umjetnika.

2.2. Najistaknutiji umjetnici pop arta

2.2.1. Andy Warhol (1928-1987)

Warhol je postao vodeći umjetnik Pop art pokreta 1960-ih godina prošlog stoljeća. Okušao se u širokom spektru umjetničkih oblika, uključujući performans, snimanje filmova, video instalacije i pisanje te kontroverzno zamaglio granice između likovne umjetnosti i mainstream estetike.

Krajem 1950-ih, Warhol je počeo posvećivati više pažnje slikarstvu, a 1961. godine debitirao je s konceptom "pop arta" - slikama koje su se fokusirale na masovnu proizvodnju komercijalne robe. Godine 1962. izložio je sada legendarne slike Campbellovih limenki za juhu. Ova mala djela na platnu svakodnevnih proizvoda široke potrošnje izazvala su veliku pomutnju u svijetu umjetnosti, dovodeći i Warhola i pop art u središte nacionalne pozornosti po prvi put. Britanski umjetnik Richard Hamilton⁴ opisao je pop art kao "popularan, prolazan, potrošan, jeftin, masovno proizveden, mlad, duhovit, seksi, nakaradan, glamurozan, veliki biznis". Kao što je sam Warhol rekao: "Jednom kad 'dobijete' pop, više nikada ne biste mogli vidjeti znak na isti način. A kada ste pomislili na pop, nikada više nećete moći vidjeti Ameriku na isti način."

Warhol je možda, kako tvrdi Lippard, najbezličniji od svih pop-artista, svoju inspiraciju nadomješta zajedničkim iskustvom. „On je obuhvatio sve predmete pop arta, s time što mu je stalno omiljena tema ostala komercijalizacija i vulgarizacija ljubavi“ (Lippard 1964: 98). Njegove slike izrađene su „mehanički“ i baš zbog toga postale su „snažan izraz ovog vida američkog života, koji se može naći u novijem američkom slikarstvu“ (Lippard 1964: 98). Warhol želi stvarati umjetnost koja je za svakoga i njegova djela sežu od juhe do kolača sa sirom, od deterdženta do Marilyn Monroe, do plastične operacije nosa do Jacqueline Kennedy. „On je najpopularniji među pop-artistima: napravio je naslovnu stranu za tinejdžersko izdanje lista Time“ (Lippard 1964: 100).

Pogledajmo neke od Warholovih najpoznatijih pop art djela: Marilyn Monroe i Campbellove limenke juhe od rajčica.

---

⁴ Richard Hamilton često se smatra ocem pop arta. Njegovi koncepti i djela utjecali su na pokrete u Velikoj Britaniji i SAD -u. Njegovo djelo "Upravo ono što današnje domove čini toliko drugačijima, tako privlačnima" iz 1956. obično se identificira kao prvo pravo pop art djelo.

<https://www.moma.org/collection/works/portfolios/61240> (pristup 08.05.2022.)

https://www.moma.org/learn/moma_learning/andy-warhol-campbells-soup-cans-1962/
(pristup 31.3.2022.)

Andy Warhol više je pridonio popularnosti Marilyn Monroe nego cijeli Hollywood i sjajne reklame o njoj zajedno. Ovaj prikaz Monroe nije baš bio drag samoj glumici. „Trpjela je zbog ove slike kao što su i brojne njene biografije, bilo fiktivne, bilo autorske, jasno prikazivale. Ljudi su se smijali Marilyninoj ambiciji, no time su joj uskratili

osobnost, nisu je ozbiljno shvaćali kao osobu koja razmišlja i osjeća...Warhol ovim fotografskim portretom doprinosi dostojanstvu Marilyn Monroe – zlatnom kosom kao da joj pridaje nadnaravni učinak...“ (Honnef, Grosenik 2004).

„Kad je Warhol u srpnju i kolovozu 1962. prvi put izložio svoje slike Campbellove juhe s njezinim limenkama – ukupno trideset i dvije – predstavio ih je na način na koji se konzervirana hrana nudi za prodaju u supermarketu, u Brillu u urednim, ravnomjerno raspoređenim radovima...Izložba je predstavljala svjesnu provokaciju, potaknuta ne samo svjetovnim motivom i njegovim stereotipnim prikazom, već i stvarima koje je umjetnik namjerno sugerirao između umjetničke galerije i supermarketa, metode trgovanja umjetninama i trgovine hranom. Za Warhola, koji je studirao sociologiju, društveni kontekst u kojem se predstavlja umjetničko djelo bio je jednako važan kao i sam predmet, osobito njegova građanska pozadina.“

2.2.2. Roy Lichtenstein (1923-1997)

„Stripovi su put natrag u djetinjstvo. Prevladavajuće raspoloženje Roya Lichtensteina, kao i Rauschenberga, Oldenburga i većine pop umjetnika, je nostalgija; u njihovoj shemi, djetinjstvo predstavlja stvarnost prije no što je postala potpuno utjelovljena u umjetnost“ (Madoff 1997: 183).

<https://artattack911.com/roy-lichtenstein-pop-art-great-first-friday-art-classes-art-studio/>

(pristup 24.10.2021.)

Roy Fox Lichtenstein je američki pop umjetnik. Tijekom 1960-ih, zajedno s Andyjem Warholom, Jasperom Johnsom i Jamesom Rosenquistom, i ostalima, postao je vodeća osoba u novom umjetničkom pokretu. Njegov rad definirao je premisu pop arta kroz parodiju. Nadahnut stripom, Lichtenstein je proizveo precizne skladbe koje je dokumentirao dok su ih parodirali, često jezično. Na njegov rad utjecalo je popularno oglašavanje i stil stripa. Njegovo se umjetničko djelo smatralo "ometajućim". Pop art je opisao kao ne 'američko' slikarstvo, već zapravo industrijsko slikarstvo. „Lichtenstein je rekao: Što je moje delo bliže originalu, to je više preteća i kritička njegova sadržina. Istovremeno, baš ta blizina 'originala' i Lichtensteina izaziva napetost i dramatičnost u njegovim najboljim delima“ (Lippard 1964: 92).

U jednom intervju Roy Lichtenstein, na pitanje što je pop-art, odgovorio je da je to komercijalna umjetnička tema u slikarstvu. „Pop-art nema nikakve veze sa ikakvom formom klasičnog slikarstva, već s načinom viđenja stvari. Važan je proces u kojem od nekog proizvoda usmjerujemo pažnju na temeljnu kvalitetu koja stoji „iza“ proizvoda. To nije ni transformacija. Ono što ja radim je formiranje...“ (Swenson 1963).

Općenito se smatra da su Lichtensteinova djela teško razumljiva „jer su njegov humor i upotreba predstava neočekivano suptilni s obzirom na bučno sredstvo izražavanja; s vremena na vreme to je 'humor trenutka' koji se zasniva na aluzijama na prijatelje ili neka druga platna“ (Lippard 1964: 92). Lichtensteinovi stripovski motivi ne izazivaju neke posebne emocije, pa ga komentiraju kako se u njima ne osjeti ništa od onoga što bi emocionalno probudila neka umjetnička slika. Iako „Lichtensteina u stripovima uzbuđuje 'duboko emocionalan sadržaj' ljubavi, mržnje ili rata“ ipak on svoje djelo tretira na jedan bezličan način i smatra „da je njihova pikturalna struktura važnija od emocionalne“. I svima koji su se žalili na nedostatak „transformacije“, Lichtenstein je odgovorio „da umetnost ništa ne transformiše, ona jednostavno formira. Umetnici nikad ne rade sa modelom, već sa slikom“ (Lippard 1964: 94.,95).

2.2.3. Jasper Johns (1930-)

Jasper Johns američki je slikar, kipar i grafičar čiji je rad povezan s apstraktnim ekspresionizmom, neo-dadom i pop artom. Poznat je po svojim prikazima američke zastave i drugim temama vezanim za SAD. Johnsova djela su više puta držala titulu najplaćenijih za djelo živog umjetnika. Johns je tijekom svoje karijere dobio mnoga priznanja. Godine 2018. New York Times ga je nazvao "Najistaknutiji umjetnik Sjedinjenih Država".

Najprepoznatljivije djelo Johnsa jest „Zastava“ iz 1954. godine. Radi se o američkoj zastavi koja je od ruba do ruba slike naslikana starom slikarskom tehnikom enkaustikom⁵.

Kako je zastava potpuno sukladna slici, poput preslike, dolazi do izjednačavanja slike kao predmeta i prikazanog predmeta, zastave. Na istu temu uslijedila je slika Tri zastave iz 1958. koja prikazuje zastave koje ne vijore i ne padaju, već stoje strogo poredane jedna na drugoj u nekoj vrsti obrnute perspektive. Ovim radovima Johns postavlja pitanje – je li ovo slika ili zastava? Johns nikad nije radio u trećoj dimenziji, stoga zaključujemo da je i ovakav prikaz američke zastave plod umjetnikove mašte.

<https://www.classicdesignoutlet.com/en/jasper-johns-the-flag-usa-1958> (pristup 24.10.2021.)

---

⁵ Enkaustika (latinski encaustica, od grčki ἐγκαίειν: palíti), antički način slikanja s pomoću voska. Boje u prahu miješaju se s ugrijanim i rastopljenim voskom, koji se kistom ili ugrijanom brončanom lopaticom u žitkom stanju nanosi na drvenu ploču ili na zid. Slike izvedene tim postupkom zadržavaju trajan sjaj i intenzitet tonova i otporne su na vlagu. Enkaustika je poznata od drevnog Egipta; Grci su je primjenjivali prvotno kod ličenja brodova i dijelova arhitekture, a od V. st. pr. Kr. u zidnom slikarstvu. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=17985> (pristupano 24.10.2021.)

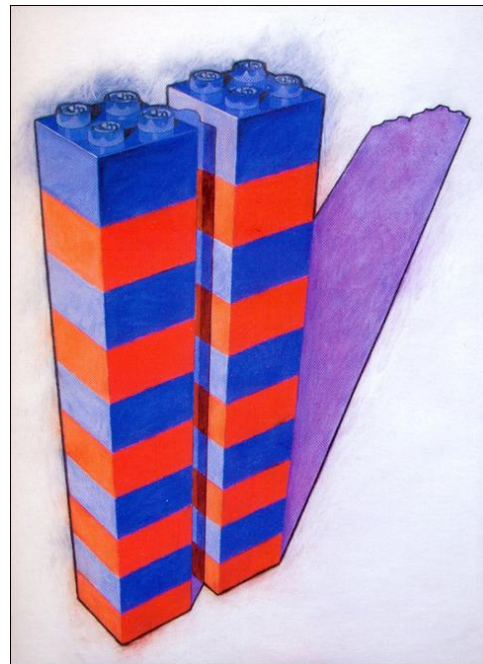
„Pred nama stoji u svom izgledu američka zastava precizno ručno kopirana, samo što sada postoji kao djelo, a ne kao simbol nacionalizma. Time narušavajući konvencionalne praktične i e-odgovore, Johns najprije zaprepašćuje gledatelja, a zatim ga obvezuje da prvi put ispita vizualne kvalitete glupog objekta na koje se nikad prije nije zaustavio. Uz nepogrešivu logiku, Johns tada može koristiti ovu rudimentarnu sliku kao estetski ph, ne treba istraživati kao što bi Cezanne mogao proučavati jabuku ili Michelangelo ljudsko tijelo. Ali ako je ovaj umjetnički proces reinterpretacija vanjske stvarnosti u biti nacionalni, varijacije na Johnsovu odabranu temu ne izgledaju ništa manje izvanredno od prve netaknute izjave“ (Madoff 1997: 11).

2.2.4. Robert Šimrak (1967-)

Robert Šimrak suvremeni je umjetnik čija umjetnost „ustrajava na čvrstim narativnim predstavama i ustroju vlastita jedinstvenog repertoara znakova i metafora, vjerujući u potencijal figurativna govora, umjetnik aktualnih i relevantnih motivsko-problemskih rješenja, duhovitih prezentacijskih strategija, jasna i čista vizualnog sustava, velike ikonografske i izvedbene posebnosti i profesionalne odgovornosti“ (Župan 2012: 6).

Šimrakov opus vrlo je zanimljiv. On je istodobno i stvaralac koji na inovativni način ulazi u svijet mega medija i visoke tehnologije. Pronalazi vezu između dizajna i umjetnosti, razmatra ovisnost, granice, približavanja i odvajanja, utjecaja tehnologije na svijet, „posebice o računalno posredovanoj komunikaciji, tj. o mogućim odnosima što ih umjetnost uspostavlja prema imperativnima potrošačkog društva, prema potrošnji robe i potrošnji znakova kao reklamnih kodova“ (Župan 2012: 7).

Šimrakov opus posvećen igračkama naziva se „Lego“. Kroz njega nas uvlači u svijet „manipulacije, o nepodnošljivosti postojanja odnosno podržavanja sustava“. „Uvećavajući Lego-sustav (namjerno ne kažem lego-kocke) platna je odredio dopadljivim koloritom perfekcionistički izvedenih znanih nam kockica (Župan 2012: 111). Svojestveno Šimrakovom stvaralaštvu, tehnika pop-art i hladna interpretacija high-techa u opusu „Lega“ predstavlja nam ozbiljan svijet detalja i simbolike. Za Šimraka „...igračke su ozbiljan svijet!“ što „...sugerira kako se igrati, a u jeziku velikih kako igrati“ (Župan 2012: 113).

<https://ns-dubrava.hr/2020/04/14/robert-simrak/> (pristup 8.11.2021.)

3. Umjetnost kao inspiracija dječjeg izražavanja

Likovna umjetnost omogućuje ostvarenje dječjeg kreativnog potencijala od najranije dobi. Taj je potencijal vidljiv kroz istraživačke aktivnosti igre uz korištenje različitih materijale i tehnike; razvija vizualno-prostornu inteligenciju djece, maštu, estetsko opažanje i specifične umjetničko-izražajne sposobnosti. Velika važnost za razvoj dječje kreativnosti i likovnih sposobnosti leži u utjecaju odgojitelja, koji omogućuje bogatstvo motivacijskih poticaja, dopušta dječju slobodu i cijeni njihove interese i mogućnosti.

Već se u 19. stoljeću dječji crtež promatrao sa udivljenjem te se identificirao kao „zaseban fenomen“ u kojem se uočava iskrenost i originalnost. Corrado Ricci (1858-1934) identificira dječji crtež kao zaseban fenomen i uočava razlike dječjih crtaćih poteza starijeg i mlađeg djeteta. Frank Cižek⁶ u Beču, na kraju 19. stoljeća i početkom 20.

---

⁶ Frank Cižek, (1865-1946) bečki umjetnik koji je proučavao dječji crtež. Otvorio je privatnu školu za likovno obrazovanje djece.

stoljeća „prepoznao vrijednost i autentičnost dječjeg likovnog stvaralaštva te je metodom omogućavanja poticajne stvaralačke okoline i atmosfere ohrabrivao djecu da rade prema vlastitoj mašti“ (Balić-Šimrak 2011: 3). Čižeka nazivamo još i „ocem kreativnog likovnog proučavanja“ jer se suprotstavlja tradicionalnom likovnom ne/obrazovanju te pokreće jedan novi dječji umjetnički pokret. On ne želi nametati djeci tehnike crtanja i slikanja koje su bile već prije naučene, već djetetu prepušta slobodni izbor teme i tehnike. Upravo ta sloboda izražavanja, aktivno i samostalno istraživanje jest i Piagetova pedagogija. Obojica su paralelno podupirala cjeloviti dječji razvoj baš kroz one aktivnosti koje dijete sâmo izabere.

Kroz povijesni razvoj likovnog dječjeg stvaralaštva javljaju se i Loris Malaguzzi (1920-1994) i Reggio pedagogija čija je okosnica spontana ekspresija i kreativnost djeteta bez uplitanja odraslih. Dewey apostrofira dječje umjetničko djelo kao iskustvo u kojem su značenja i vrijednosti izražena ili prikazana radije negoli iskazana ili izrečena.

Elliot W. Eisner (1933-2014) američki profesor umjetnosti upozorava na učenje iz vlastitog iskustva te učenje na temelju duhovnih, emocionalnih, psihičkih i fizičkih potreba djeteta. Smatrao je da likovni pedagozi moraju osigurati optimalne i najpoticajnije uvjete potrebne za nesmetano likovno stvaralaštvo djeteta.

Dok mnogi psiholozi i pedagozi koriste dječje radove za mjerenje inteligencije, na površinu mnogih istraživanja izlazi pojam kreativnosti. Tijekom 20. stoljeća kreativnost asocira na umjetnost pa Herbert Read (1893-1968) kroz prizmu odgojno-obrazovnog sustava tvrdi „da se bez umjetničkog, odnosno stvaralačkog iskustva čovjek ne može otvoriti prema svijetu, niti se svijet bez umjetnosti može otkriti čovjeku“ (Balić-Šimrak 2011: 5).

U SAD-u doprinos dječjem likovnom stvaralaštvu ima i Victor D'Amico (1904-1987) koji je promovirao aktivno likovno stvaralaštvo djece kao najbolji put prema kvalitetnom poimanju umjetnosti. Osmislio je program koji se vrlo brzo proširio SAD-om a koji je zagovarao kreativno učenje u kojem muzej postaje laboratorijem za likovno obrazovanje i mjesto gdje se putem direktnog estetskog iskustva stječe najbolja motivacija i preduvjeta osobnu ekspresiju.

Upravo kroz umjetnost dolazi do izražaja kreativnost kao izraz volje za stvaranjem, promjenom. Iz ovog kratkog povijesnog pregleda može se zaključiti kako su kreativnost i mašta tipični elementi likovnog stvaralaštva. Djetetu se kroz niz različitih likovnih područja omogućuje istraživanje putem kojeg se razvija otkrivačko-stvaralačko-spoznajni proces.

Nacionalni kurikulum u umjetničke kompetencije uvrštava: „uvažavanje važnosti kreativnog izražavanja ideja, iskustava i emocija u rasponu medija, uključujući glazbu, umjetnost, književnost. Kulturno znanje uključuje svijest o lokalnoj, nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini i njihova mjesta u svijetu. Ona pokriva osnovno znanje glavnih kulturnih djela, uvažavanje i uživanje u umjetničkim djelima i predstavama kao i samoizražavanje kroz razne medije pomoću nečije urođene sposobnosti“ (Nacionalni okvirni kurikulum 2011).

Sve kompetencije osobito one u vezi kulturne svijesti i izražavanja jesu razvojnog karaktera, ne statičnog; kompetencije vezane za uspješnost djece u umjetničkim aktivnosti uključuju i pretapaju mnoge druge kompetencije. Stoga je važno gledati dijete u cjelini i razvijati sva razvojna područja podjednako. Izražavanje putem likovnosti omogućuje djetetu razvoj likovnih vještina, razvoj socijalnih kompetencija, pozitivnih vrijednosti, razvoj osobnih talenata i interesa, doprinosi obrazovanju, a tako i razvoju prijateljstva i zajedništva.

Balić-Šimrak govori o emocionalnoj inteligenciji koja se potiče likovnim stvaralaštvom i to na način da se postiže prepoznavanje i razumijevanje osobnih i tuđih emocija, kontrola emocija, razvija se samokontrola i fleksibilnost, a osobito su izražene odlične socijalne vještine.

Vratimo se dječjoj kreativnosti koja se razvija putem likovnih aktivnosti. Kako smo već spomenuli, djetetu je potrebna sloboda, opuštenost i podrška za umjetničko tj. likovno izražavanje. Pod osnovnim uvjetima za kreativno stvaranje mislimo na „uvažavanje i prihvaćanje dječjeg autentičnog likovnog izraza u skladu s razvojnim karakteristikama dobi djeteta; omogućavanje pristupa raznolikim likovnim materijalima i tehnikama likovnog stvaralaštva; osiguravanje vremena i prostora za likovne aktivnosti; omogućiti djetetu da usvoji posebne likovne vještine kad su u pitanju likovni materijali i likovne tehnike; upoznavanje djeteta s likovnom umjetnošću putem slikovnica, reprodukcija, posjeta galerijama i muzejima“ (Balić-Šimrak 2011: 7).

Dijete razvija kreativnost i putem odnosa sa odraslima koji bi trebali biti spremni dati podršku djetetu pri odabiru teme ili tehnike slikanja, slušati djetetove želje i poruke koje šalju, pohvaliti i naglasiti važnost njegovog likovnog uratka.

3.1. Uloga odgojitelja u kreiranju likovnih aktivnosti

Primarna uloga odgojitelja je pripremiti i osigurati poticajno okruženje kako bi se djeci pružila mogućnost učenja dodirrom, kretanjem, vidom i sluhom. Pritom je potrebno uključiti manipulaciju te istraživanje različitim materijalima i predmetima, što će djetetu omogućiti percipirati, doživljavati i zamišljati na integralan način. Planiranje likovnih aktivnosti, u koja je dječja percepcija usmjerena, potiče njihovu znatiželju i razvija osjetilne percepcije. Poticaji moraju biti višeslojni, problematično strukturirani i u skladu s dječjim interesima i psiho-fizičkim razvojem, u čemu izvrsno važnost leži u aktivnom sudjelovanju djeteta u svim fazama stvaralaštva. Proces - od planiranja aktivnosti, oblikovanja ideja, stvaranja, do govora o njihovim radovima, iskustvo i sam proces. Na tim temeljima, odgojitelji uče i istražuju nove obrazovne postupke, na temelju osmišljavanja prirodnog modaliteta dječje komunikacije i složenoj dinamici njihovih aktivnosti, sve je to potrebno za ostvarivanje kvalitetne i uzajamne komunikacije između sudionika obrazovnog procesa.

Odgojno-obrazovni proces u sebi uključuje sve potrebne zadaće koje odgojitelji kroz rad s djecom ostvaruju u svrhu odgoja samostalnih i odgovornih osoba. Likovnost kao važna komponenta dječjeg izražaja nema samo za svrhu razvoj kreativnosti i maštovitosti već likovne aktivnosti „potiču fokusiranje, odnosno, usmjeravanje pažnje, pa učestalo bavljenje likovnošću djeluje na bolju koncentraciju i u drugim aktivnostima; likovne aktivnosti potiču opuštanje cijelog organizma i lučenje hormona sreće, što rezultira kvalitetnijim življenjem; upotreba različitih materijala, rješavanje problema koje donosi likovni proces, eksperimentiranje i traženje novih spoznaja pridonosi razvoju divergentnog mišljenja, a samim time i kreativnosti“ (Balić-Šimrak 2011: 7).

Dijete u odgojno-obrazovnom procesu ima priliku likovno se izražavati putem aktivnosti u kojima je ono samoinicijativno i spontano, kada samo bira likovnu tehniku neovisno o drugima. Neke druge likovne aktivnosti jesu planirane s unaprijed postavljenim ciljevima i zadacima. Bez obzira kako likovna aktivnost počinje, ona bi trebala poticati kreativnost, slobodu, „pri čemu je aktivna uloga odgajatelja kao moderatora cijelog procesa nezamjenjiva te od njega zahtijeva izvrsno poznavanje materije“ (Balić-Šimrak 2011: 8). Velika važnost za razvoj dječje kreativnosti i likovnih sposobnosti leži u utjecaju odgojitelja, koji omogućuje bogatstvo motivacijskih poticaja, dopušta dječju slobodu i cijeni njihove interese i mogućnosti. „U kvalitetnom likovnom procesu dijete otkriva

vlastite potencijale i nema potrebu za natjecanjem s vršnjacima, ono uči i stvara, odnosno stvarajući – uči, stječući tako naviku koja će mu kroz život biti najbolji saveznik“ (Balić-Šimrak 2011: 8).

Tijekom dječjih likovnih aktivnosti sâm proces stvaranja vrlo je sličan stvaranju odraslih umjetnika koji na svom djelu ostavljaju svoje srce i dušu, kako je rekao poznati van Gogh. Još je u 18. stoljeću Jean-Jaques Rousseau u svom djelu „Emil ili o odgoju“ zagovarao ideju da „odgojitelj smije biti samo posrednik u odgojnom procesu“ te se ta ideja kroz razvoj likovnih umjetnosti u odgojno-obrazovnom procesu zadržala u pristupu likovnom stvaralaštvu (Balić-Šimrak i dr. 2010). U odgojno-obrazovnom procesu, odgojitelji bilježe tijek rada putem fotografije, videozapisa, dječjih radova, njihovih izjava. Svi ti uzorci bogati su informacijama i daju nam uvid u dječju nutrinu i otvaraju mogućnosti rasta i sazrijevanja.

Odgojitelji su otvoreni za razne tehnike u osmišljavanju likovnih aktivnosti s djecom a pogotovo što se tiče neoblikovanog materijala. Pedagoško neoblikovani materijal vrlo je praktičan za manipulaciju, otvoren za likovne formacije i u teksturi, boji, obliku što ukazuje na iznimno velik potencijal rada. Time se potiče taktilnost, spoznajni razvoj, senzomotorika. Iz prakse mnogih odgojitelja vidljiva je stalna potraga za novim materijalima i tehnikama koje bi omogućile djeci kvalitativne poticaje.

Balić-Šimrak i sur. ističu kako uz motivaciju za stvaralačko likovno izražavanje treba kreirati okruženje u kojem se očekuje da će djeca stvarati. „Estetski pripremljen prostor treba pozivati na rad, 'obično treba izgledati neobično'. Djeci treba omogućiti estetsko iskustvo, ona su fascinirana ljepotom“ (Balić-Šimrak 2010). Vrlo je važno individualno pristupiti djetetu, dati mu prostor, vrijeme i materijale slobodno izrazi svoje doživljaje „kako bi produkt njihova rada proizišao iz njihove iskrenosti, kreativnosti i originalnosti“ (Balić-Šimrak 2010: 57).

Uloga odgojitelja u odgojno-obrazovnom procesu jest istraživati umjetnost s djecom u svemu što nas okružuje. U tom procesu važno je ohrabrivanje i motiviranje djece za likovno izražavanje ali i za kritički osvrt. Sve to iziskuje jednu multidisciplinarni pristup u makrookolini koji uključuje i vrtiće, škole, gradove i općine, muzeje i galerije, putujuće i gostujuće, strane i domaće izlagače, međugradske i internacionalne likovne projekte. Kad na ovakav način pristupamo likovnom odgoju i obrazovanju, onda se holistički upuštamo u kurikulum likovne kulture (Balić-Šimrak 2010).

„Pristup umjetničkim predmetima na način kako to umjetnost zahtjeva – na slobodan i osjećajan način – ujedno bi predstavljao protutežu svim ostalim predmetima i aktivnostima koji svojim karakterom pak traže racionalni put. Racionalno razmišljanje, tako zastupljeno u našim obrazovnim programima, te je dio cjelovitog psihološkog funkcioniranja djeteta. Škola treba omogućiti razvoj svih potencijala djeteta – emocionalnih, intelektualnih i kreativnih. Upravo slobodna i opuštana atmosfera na satovima umjetnosti može služiti kao katalizator za razvoj kreativnosti i prihvaćanje vlastite emocionalnosti, te time biti ključ za razvoj učenik u potpune osobe. Slobodno, samostalno i aktivno istraživanje koju likovna (i druga) umjetnost omogućuje glavni je pokretač razvoj djeteta, što je davno spominjao i Piaget. Upravo zato moramo povećati količinu školskih aktivnosti koji zahtijevaju primjenu reaktivnosti (Balić-Šimrak 2010: 58).

Rezultati istraživanja pokazuju da su u praksi još uvijek uključuju elementi tradicionalnog shvaćanja uloge odgojitelja kao onoga koji poučava djecu, kao i nedovoljno poznavanje umjetničkog područja i njegove uloge u djetetovom potpunom razvoju. Odgojitelji još nisu spremni dati djeci svoju likovnu autonomiju ili prihvatiti pristup učenju koji se temelji na samostalnom istraživanju djeteta, eksperimentiranju i rješavanju problema. U skladu s tradicionalnim konceptom, odgojitelji smatraju da je njihova uloga naučiti djecu što i kako crtati. Pritom odgojitelji pokazuju sklonost prema unaprijed postavljenim rezultatima ('lijepe slike') i okolini očekivanja, a manje prema samom umjetničkom procesu. Potrebno je stoga odgojiteljima kontinuirano i stručno usavršavanje u području umjetnosti. Takav pristup doprinio bi do restrukcije vrednovanja umjetničkog područja i njegove uloge u razvoju djece (Novaković 2014).

4. Pop art u dječjem vrtiću

4.1. Metoda estetskog transfera

„Metoda estetskog transfera osigurava nam da nastava likovne kulture ne prenosi samo informativne podatke nego i estetske komponente umjetničkog djela“ (Brajčić, Jujnović 2016: 201). Metodom estetskog transfera predstavlja se prezentacija umjetničkih djela. Ova metoda treba biti takva da promatrača (dijete) dovede u interakciju s umjetničkim djelom, kako bi se doživljaji urezali u sjećanje, u iskustvo, u osjećaj i asocijaciju. Budući da je interakcija nešto osobno, razlikuje se od djeteta do djeteta. Stoga je potrebno u skupini stvoriti primjerene uvjete i atmosferu punu ugode, prihvaćanja i demokracije u kojima će djeca bez ustručavanja izraziti osobna razmišljanja. Djetetu dajemo priliku za interakciju s umjetničkim djelom koje ono doživljava, istražuje, budi emocije u njemu, stvaraju se asocijacije. Umjetničko djelo svako pojedino dijete doživljava na poseban način, svako pojedino stvara vlastito iskustvo i doživljava. Jedno umjetničko djelo može potaknuti različita sjećanja i emocije kod svakog pojedinog djeteta. Samim time djeci ne prenosimo samo nove spoznaje o djelu, umjetniku, likovnim elementima već im dajemo prilike za prorađivanje iskustava i emocija. Tako potičemo emotivni i intelektualni rast i razvoj (Zupančić, Duh, 2009).

Rezultati pokazuju da djeca dobro reagiraju i prihvaćaju takav način umjetničkog izražavanja, jer je imanentan i samom djetetu, te mu pruža mogućnost da izrazi svoje emocije putem likovnog jezika. Međutim djeci u vrtićima ili izložbama ne pokazujemo umjetnička djela kako bi ih precrtavali, već da im ih predstavljamo kako bi u kontaktu s umjetnošću obogatili njihov estetski razvoj, razvili pozitivan stav prema umjetnosti istovremeno ih potičući na vlastiti likovni izričaj.

Slikarstvo slavnih umjetnika jest poticaj za dječje likovno stvaralaštvo u kojem se s djecom istražuje stvaralaštvo slikara moderne umjetnosti. Cilj je bio upoznati djecu sa životom i radom umjetnika pop art umjetnosti, proširiti mogućnosti upotrebe različitih materijala i tehnika, upoznati djecu s fotografijom kao suvremenim medijem. Tijekom upoznavanja pojedinog umjetnika ideje su se same otvarale i množile. Težište je stavljeno na proces, odnosno, na stvaranje po uzoru na umjetnike, a ne na same radove djece. Djeca su zapravo više uživala igrajući se, nakon što bi upoznala stvaralaštvo pojedinog umjetnika, uz ponuđene materijale i poticaje, pristupala su likovnoj aktivnosti uz minimalno vođenje i usmjeravanje. Djeca su vrlo motivirano i aktivno sudjelovala u svim

aktivnostima te je stvorena vrlo lijepa atmosfera u grupi. Po završetku aktivnosti svjedočili smo izrazito kreativnim i inovativnim radovima što pokazuje koliko je važno u plan i program skupine uvrstiti i ovu tematiku te odabirati najrazličitije tehnike i pristupe likovnim aktivnostima.

Djeca su tijekom procesa slikanja spontano izražavala svoje misli i osjećaje:

Odgojiteljica: Što vidite na ovim slikama?

Vito (6): neku čudnu bananu... nikad nisam vidio takve jagode

Odgojiteljica: Prepoznajete li boje na slici? Kako vam se sviđa ova slika?

Mia (5): Ja najviše volim rozu, a moj brat plavu. Ova slika mi se sviđa jer je šarena. Ima svakakvih boja.

Odgojiteljica: Jel je netko od vas nekad čuo za Warhola?

Josip (6): Jel to nešto za pojest?

Odgojiteljica: To je jedan moderni umjetnik koji je obične stvari prikazao na neobičan način. Mogli bi i mi tako pokušati biti obično neobični?

„Značajnu osnovu metode estetskog transfera predstavlja činjenica da se uz pedagoški rad na likovno izražajnom području treba voditi računa o zadržavanju urođenog osjećaja za likovni red i razvijanju stečenog osjećaja za lijepo“ (Zupančič, Duh 2009:15).

4.2. Aktivnosti inspirirane radovima pop-art umjetnika

Aktivnosti su provođene prema metodi estetskog transfera. Djeca u interakciji sa umjetničkim djelom istražuju, bûde emocije, stvaraju asocijacije. Svako dijete je umjetničko djelo doživjelo na poseban način stvarajući vlastito iskustvo i doživljaj.

Kod izbora nekog umjetnika za rad s djecom predškolske dobi ne ulazimo u dubinu problematike jer se likovno-pedagoški rad sa djecom te dobi temelji na principu širine obrade sadržaja. Određene likovne pojave kao što je recimo fenomen toplih i hladnih boja djeci predškolske dobi moramo prikazati na puno različitih primjera. Kod promatranja likovnih radova djeca su opuštena, ne analiziramo, ne objašnjavamo djeci jer iako su predškolska djeca sposobna shvatiti i drugačije pojavne oblike nekog likovnog fenomena, nisu spremna na kognitivnoj razini ulaziti u njegovu kompleksnost.

Među raznim pop art umjetnicima i prema njihovom opusu, trebalo je izabrati one čija ćemo umjetnička djela moći na prikladne načine predstaviti djeci s obzirom na njihovu

dob, na njihove sposobnosti, razumijevanje itd. A jednako tako odabrati i primjerene načine likovnog rada, zatim pristupe i likovne tehnike.

Većinu aktivnosti smo realizirali sa sredstvima i materijalima koje inače koristimo u svakodnevnom radu s djecom. U nedostatku sredstava pozornost smo usmjerili na snalažljivost pa smo umjesto skupe opreme i materijala koristili ono što smo uspjeli prikupiti.

4.2.1. Britto Romero

Kao prvog umjetnika kojeg ćemo upoznati odabrali smo Romera Britta. On svojim umjetničkim stilom i načinom rada izuzetno je blizak dječjem likovnom stvaralaštvu. Njegovo stvaralaštvo predloženo je djeci kroz priču o njegovom životu, promatranje njegovih djela, pregledavanjem njegovog Instagram profila, te im je prikazan video clip o umjetniku.

Romera Britta doživjeli smo kao majstora umjetnosti svih stvari koje imaju veze s pop bojom i srećom! Jednako je nevjerojatan kao i njegova umjetnost. Osnivač je pokreta „Sretna umjetnost“ i njegova je misija svaki dan izmamiti osmijeh na lica ljudi, a njegova umjetnost upravo to čini. Njegove skulpture možete uočiti po cijelom svijetu, kao na primjer „The Big Apple“ na JFK aerodromu, najveće Uskrsno jaje na svijetu ili pas „Blue“ na Moskovskom aerodromu. Od upoznavanja princa Charlesa do rada s Disneyjem. Uspjeh R. Britta je zaista vrijedan divljenja.

Slike br. 1 – „Srce“ – po primjeru umjetnika Romera Britta

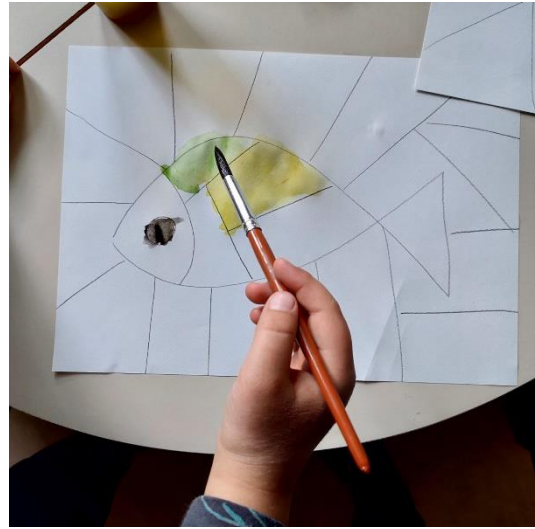

Slike br. 2 – „Cvijeće“ po primjeru Romera Britta

Slike br. 3 – „Ribe“ po primjeru Romera Britta

Slike br. 4 – „Ruke“ po primjeru Romera Britta

U nastavi likovne kulture djeci predškolske dobi umjetnička se djela ne pokazuju da bi ih kopirala, nego da bi došla u doticaj s umjetnošću, da bi obogatila svoj umjetnički, likovno-estetski razvoj, da bi razvila pozitivan stav prema umjetnosti, a da bi u isto vrijeme imala poticaj za vlastito likovno istraživanje. Za konkretnu aktivnost likovne umjetnosti u vrtiću metoda estetskog transfera znači da možemo motivirati djecu na istraživanje svoga vlastitog izričaja likovnih zadataka dok istodobno oblikuju svoj umjetnički i estetski ukus. Stvaralaštvo likovnih umjetnika možemo predočiti djeci kroz priču o njihovim životima, promatranjem njihovih djela te prikazivanjem video-filmića o umjetnicima. Metodom estetskog transfera obuhvaćamo većinu likovno-didaktičkih zahtjeva i načina izvođenja likovnih aktivnosti.

Slike br. 5 – prikaz video-filmića o umjetnicima

<https://youtu.be/4B-LUED6F9M>

<https://youtu.be/xHXbTTNvzLg>

<https://youtu.be/gU-4iDfE6EQ>

<https://youtu.be/Y4TStm8RF6I>

Slike br. 6 – izrada puzzle „Flying heart“ po napatku iz filmića

Slike br. 7 – izrada puzzli „Cvijet“ inspirirana djelima Romera Britta

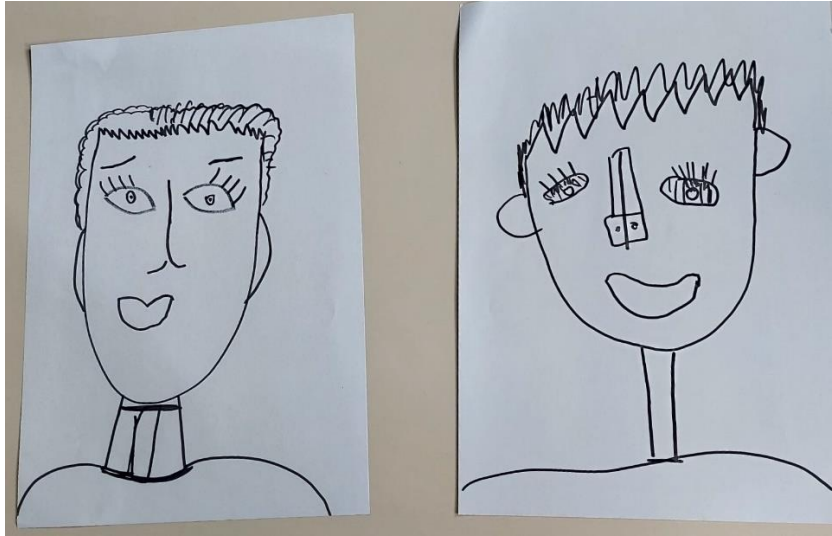
4.2.2. Roy Lichtenstein

Tko je Roy Lichtenstein? Američki pop umjetnik, bio je najpoznatiji po korištenju jarkih boja koje su oponašale tiskarske boje, liniju, pokret, naglasak i „Ben-day“ točkastoj metodi u njegovim umjetničkim djelima koja mu je doista stvorila ime u pop artu. Iz jednog video clipa o životu i radu Roya Lichtensteina smo saznali da je nanosio ove točkice aluminijskom mrežicom i četkicom za zube. Jedna od važnih funkcija likovnog odgoja jest uvođenje djece u svijet umjetnosti. Odgojno-obrazovna vrijednost likovnog odgoja u cjelini ostvaruje se neposrednim stvaralačkim radom djece i promatranjem likovnih djela.

Slike br. 8 – portreti po uzoru na Roy Lichtensteina

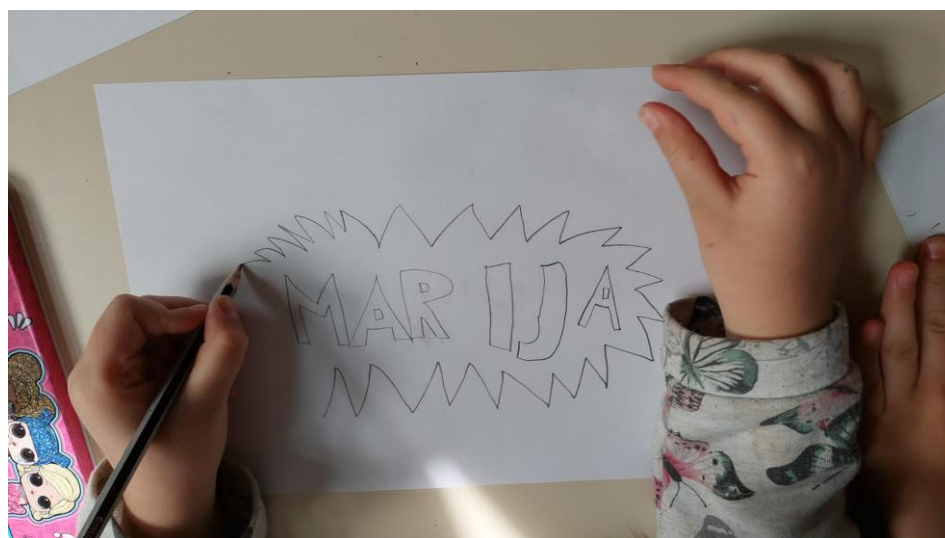

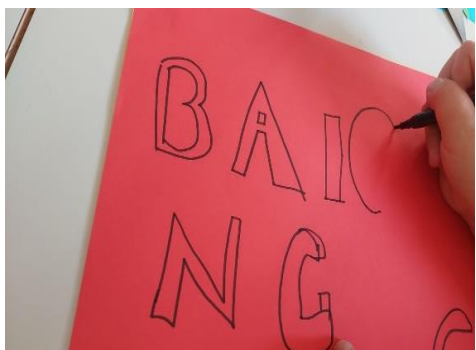

Slike br. 9 – „Moje ime“ oblikovanje u stilu stripa po uzoru na Roy Lichtensteina

Slike br. 10 – pop art – izrada naziva grupe u stilu stripa po uzoru na Roy Lichtensteina

4.2.3. Andy Warhol

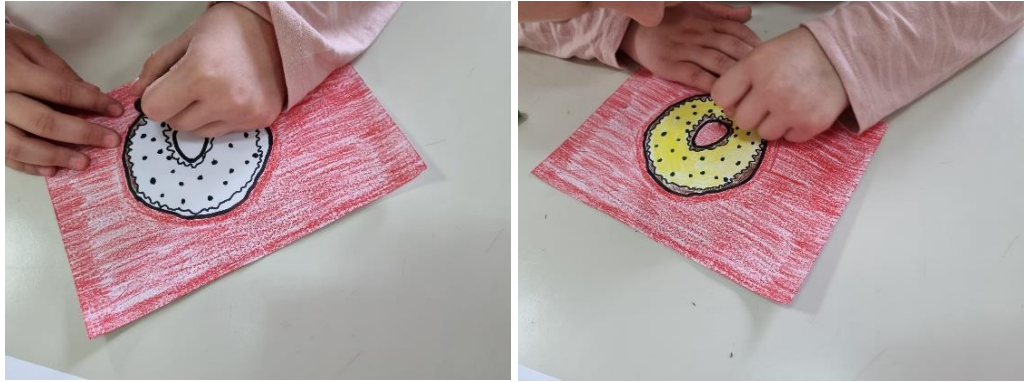
Iako neka djela moderne umjetnosti nisu primjerena za pokazivanje djeci, pritom mislimo osobito na djecu ranog uzrasta, suvremena umjetnost u svojoj osnovi je zapravo i dalje pozitivno orijentirana i interesantna, bitna i vrijedna općeg interesa. I samo to uključivanje djece u takve umjetničke procese, naravno poštivajući istodobno dijelove njihove vlastite kulture koje donose, u svakom djetetu razvija bogatu fantaziju, maštu te smisao za stvaralaštvo i inicijativu, smisao za samostalnost, emocionalnu inteligenciju, slobodu djelovanja i mišljenja a samim time i sposobnost kritičkog mišljenja. Na ovaj način kroz umjetnost također potiče se kognitivni razvoj i doprinosi tome da ono što i kako djeca uče odgovara potrebama modernih društava u kojima žive.

Istraživanje slavnih umjetnika pop arta, te njihovih djela kao poticaja za dječje likovno stvaralaštvo dovelo nas je do Andya Warhola kao najistaknutijeg umjetnika tog

umjetničkog pravca. Tim izborom otvorili smo si zanimljive mogućnosti u pristupu likovnim aktivnostima. Cilj nam je bio upoznati djecu sa životom i radom ovog umjetnika, proširiti mogućnosti upotrebe različitih materijala i tehnika te upoznati djecu s fotografijom kao suvremenim medijem. Fokus je na procesu, odnosno, na stvaranju po uzoru na umjetnika, a ne na same radove djece.

Slike br. 11 – sendvič, sladoled, krafna u pop art stilu, po uzoru na Andy Warhola

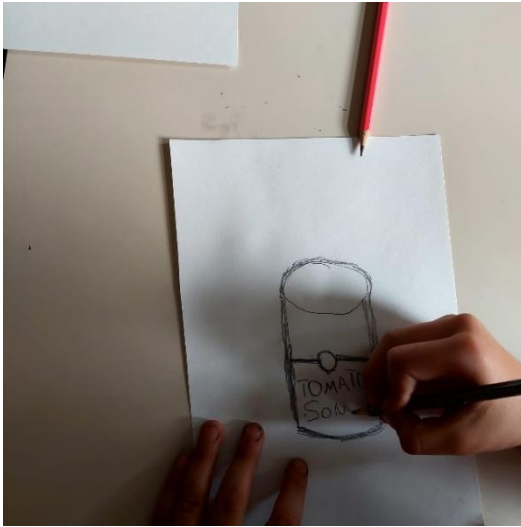

https://www.youtube.com/watch?v=o8Va9Y_rlNg

Pop umjetnici su stvarali svoja djela s ljudima i stvarima koje je svatko mogao prepoznati. Tako je Andy Warhol 1962. godine otkrio da je limenka Campbell juhe čudotvorna u svojoj jednostavnosti, radilo se o prekretnom trenutku u povijesti pop arta i umjetnosti općenito. Stoga je oslikao i sitotiskom otisnuo 32 platna s limenkama konzervirane juhe različitih okusa. Trideset i dvije slike su bile poredane u vodoravnu liniju, jedna za drugom baš kao što bi bile na polici u supermarketu.

U svom radu Warhol vodi se principom „puno je lijepo, a jako puno je vrlo lijepo“. Warhol nije isključiv jer prema njegovoj umjetničkoj viziji sve može biti lijepo (dolar, Coca Cola, Marilyn Monroe, Elisabeth Taylor, električna stolica itd.), samo je potrebno umnožiti što više puta. Na ovakav način prikazano prestaje biti obično i svakodnevno jer običnost i svakodnevnica multiplicirani su do razine besmisla. Iako se Warholov vizualno-umjetnički izričaj u pojedinim segmentima sastoji od trivijalnih objekata kao umjetnik ima sposobnost pronaći umjetnički izraz koji izaziva neočekivane reakcije kod gledatelja.

Slike br. 12 „Limenke juhe“ inspirirane djelom Andya Warhola

Djeci su prikazana djela Andy Warhola putem mrežnih stranica Muzeja moderne umjetnosti MoMA. Djeca nisu ostala ravnodušna na slike Marilyn Monroe:

Ana: Ova slika mi je prekrasna zbog prekrasnih boja

Matej: Mislim da ova teta ide u maškare

Maja: Slika je lijepa, sve je šareno a teta ima uvijek žutu kosu

Ida: meni nekak dođe da zapjevam kad je pogledam. Možda je to neka pjevačica?

Vito: ja bi da je u mojoj sobi na zidu

Marta: sličići mi na moju tetu

Antonija: Ne znam tko je ovo nacrtao ali baš mi se sviđa

Mia: Boje su vesele pa sam i ja vesela

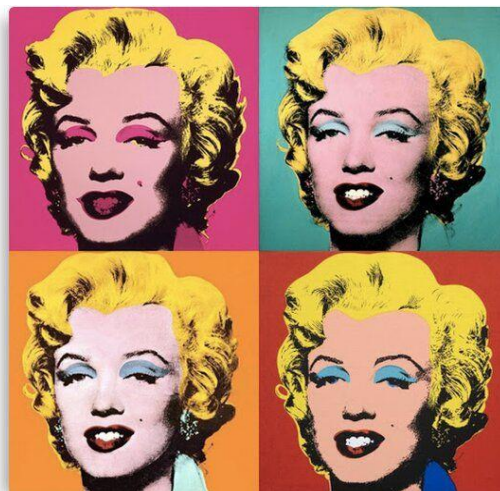
Bruna: tak je lijepo našminkana!

Erik: meni je čudna!

Mila: Ne sviđa mi se slika jer je žena malo ružna. Ali boje su mi vesele.

Lara: previše našminkana a tak je mlada. Tu gdje joj se vide zubi je ljepša.

Slike br.13 Portreti sa kromatskim kontrastima inspirirani djelima Andy Warhola

Ovo umjetničko djelo ih se dojmilo i uspješno utjecalo na buđenje umjetničkog stvaralaštva jer su nakon promatranja i komentiranja slike zaključili i došli na ideju da bi trebali na svojim slikama pokazati različite emocije, ekspresije lica. Tijekom aktivnosti djeca su bila iznenađena postignutim rezultatima.

4.2.4. Jasper Johns

Jasper Johns eksperimentirao je s različitim stilovima. Slikao je predmete koje je svatko mogao prepoznati poput zastava, brojeva, slova, meta i zemljovida. Njegove slike nam pokazuju stvari koje smo vidjeli stotine puta i često ih jednostavno ignoriramo, ali ne možemo ignorirati njegove slike. Umjesto toga proučavamo ih i pronalazimo novo značenje u predmetima koje nam pokazuje. Na primjer na njegovom najpoznatijem djelu, slici američke zastave ispod poznatih pruga možemo razabrati kolaž novinskih listova čiji datumi prikazuju čak i određeni trenutak kada je slika nastala.

Slika br. 14 predstavljanje umjetnika Jaspersa Johnsa putem mrežnih stranica

Slike br. 15 „Target“ – Meta inspirirana djelom Jaspера Johnsa, slikanje na novinskom papiru

A ovako su nastale naše zastave po uzoru na poznatu sliku Jaspера Johnsa:

Slike br.16. „Američka zastava“ nastala kaširanjem novinskog papira i slikanjem temperom

Slike br.17 brojevi po uzoru na djelo Jaspersa Johnsa

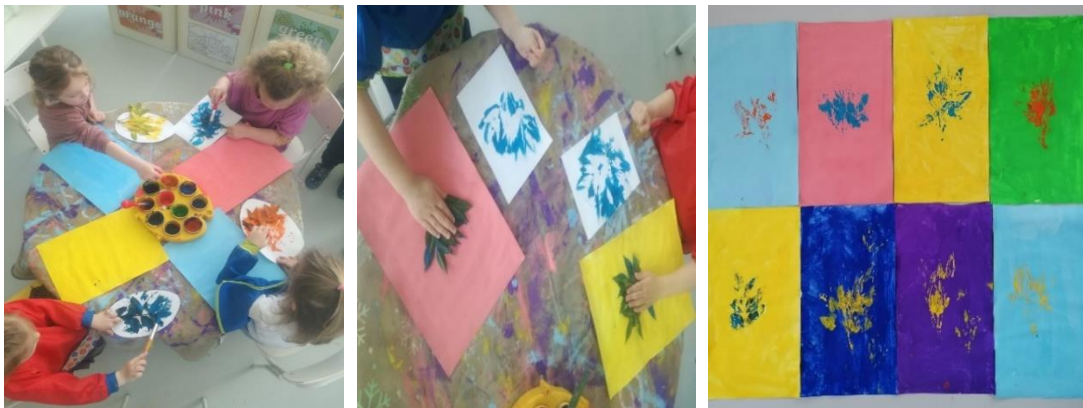

4.3. Dječje izražavanje pop arta prema dobi djece

Uvođenjem likovnih aktivnosti na principu pop art umjetnosti, u sve odgojne skupine, od onih mlađih do najstarijih, poticalo se eksperimentiranje, istraživanje, stvaranje i izražavanje slijedeći razvojne sposobnosti djece. Djeci je omogućen pristup knjigama o umjetnosti, teme sa interneta, nuđeni su im raznoliki materijali, poticali smo ih na razgovor o izabranim temama, omogućeno je izražavanje i stvaranje različitim tehnikama. Trudili smo se poticati dječju radoznalost i težnju ka učenju i novim spoznajama.

4.3.1. Djeca u dobi od 3-4 godine

Slike br.18 otisak lišća u pop art stilu

Slike br.19 Moj dlan u Pop art stilu

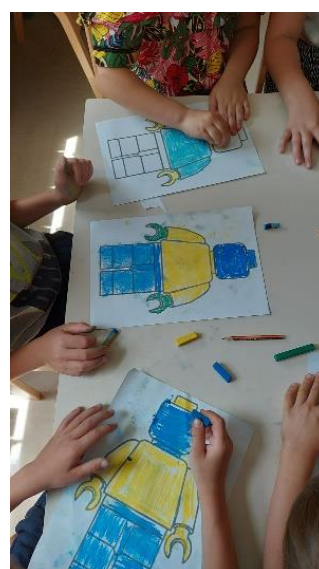

4.3.2. Djeca u dobi od 4-5 godina

Slike br. 20 Izrada plakata hrane za obiteljski centar- kutić kuhinje u pop art stilu

Slike br.21 - Izrada „Lego“ pop art plakata za centar građenja inspirirana ciklusom radova koji je posvećen igračkama hrvatskog pop art umjetnika Roberta Šimraka

4.3.3. Djeca u dobi od 5-6 godina

Slike br. 23 - Izrada plakata „Meta“ u pop art stilu, samoinicijativni zajednički rad u 3D verziji

5. Zaključak

Umjetnost je čudesna kombinacije ljepote, sklada, ljubavi i volje. Leonardo da Vinci je rekao da se „ponekad umjetnost shvaća kao tehnika, međutim, dok se tehnika postiže putem ustrajnosti i umijećem volje, stvaranje umjetnosti se doseže unutarnjim usavršavanjem duše koja nema mjerljive ciljeve, ni racionalne metode za njezino objašnjenje jer je ona iznad materije i razuma“. Predškolsko dijete kroz svoj likovno-umjetnički jezik uči, razvija svoju osobnost, preporađa se i raste u samopouzdanju.

Kroz ovaj rad proučili smo definiciju pop-arta iz kutaka njegovih predstavnika. Pop-art umjetnici sami sebe kritiziraju i kažu kako ono što karakterizira pop-art je uglavnom njegova upotreba onoga što se prezire. Naime, reklame i proizvodi masovne proizvodnje, baš oni proizvodi koji se smatraju usputnim, manje vrijednim, nedostojnima estetske posvećenosti, preko pop-arta se vraćaju kao glavna tema umjetničkih djela.

Sve ove postavke pop-art mogu poslužiti dječjem likovnom stvaralaštvu. Niti jedna umjetnost, niti jedan motiv, ideja ili akt nisu rezervirani samo za pojedine umjetnike ili umjetnosti. Sve i svi mogu biti izvor inspiracije, mogu biti uzori slikanja, precrtavanja ili kopiranja. Dječjoj mašti pop-art odgovara svojom izvornošću i stilom. Stoga je potrebno pustiti djeci da slobodno odabiru, da se slobodno kreću, da slobodno i poletno uzimaju boje, platna, materijale.

Umjetnost – kao svaka umjetnost- od poezije do stripa najčešće se gleda, ne samo da se vidi. Stoga, pop-art umjetnost jest umjetnost biti, to je ontološka umjetnost. Prema Warholu, on „ponavlja“ sliku kako bi sugerirao da predmet „drhti“ pred pogledom, a ako drhti, onda to čini samo zato što traži samog sebe: traži svoju bit, traži da bude viđen na dublji način. Ako pogledamo Lichtensteina, on kaže da ne ponavlja sliku, on ima isti zadatak: a to je da reducira, da pročišćava sliku kako bi ponudio njezinu retoričku bit. U pop-artu stoga nije kao sa klasičnim slikarstvom, u kojem je sve u racionalizaciji stilskog umijeća, već je bit u čišćenju slike od svega što u njoj nije retorika.

Kad nanovo promotrimo dječji rad učinjen pop-artom, onda dječjim očima gledamo izabrane teme. Možda u njima vidimo nešto potpuno novo, iako nama odraslima nerazumljivo, ipak njima sasvim realno i opipljivo.

Pop-art mijenja razinu naše percepcije, umanjuje, povećava, povlači, napreduje, umnožava, kopira, uveličava do ogromnih dimenzija. Stoga nije ni neobično da dijete to isto čini. Kao da je rođen s genima pop-arta. Dijete svoje slike percipira na drugačiji način nego što to odrasli čine. Ono bira boje i dimenzije koje mu se tada čine prigodnim, kao da time nešto poručuje, kao da „više“ njegovo unutarnje dijete, jer se ne zna prikladno izraziti.

6. Literatura

Alloway L. (1969). Popular culture and pop art. *Pop art: A Critical History*. Ur. Madoff S.H. (167-174). Berkely, California: University of California Press.

Architectural Design, London (1958). The arts and the mass media-Lawrence Alloway classicism culture mass media <https://theoria.art-zoo.com/the-arts-and-the-mass-media-lawrence-alloway/> (pristupano 19.10.2021.)

Balić-Šimrak A., Šverko I., Županić Benić M. (2010). U prilog holističkom pristupu kurikulumu likovne kulture u ranom odgoju i obrazovanju. U: *Zbornik radova: Umjetničko djelo u likovnom odgoju i obrazovanju, zbornik radova ECNSI 2009. – 2011.* Zagreb: Učiteljski fakultet. 51-61.

Balić-Šimrak A., Bakotić M. (2018). Izazov oblikovanja razvojno poticajnog istraživanja u području umjetnosti. U: *Dijete-cjelovitost-umjetnost-krug.* Golden marketing – Tehnička knjiga: Zagreb.

Balić-Šimrak A. (2011). Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete vrtić obitelj* 62/63, zima 2010 proljeće 2011. 2-8.

Brajčić M., Kušćević D., Petric M. (2020). Experiencing a 20th-century visual artwork – Andy Warhol. *Croatian Journal of Education.* 22. 1. 239-261.

Brajčić M., Jujnović A. (2016). Primjena metode estetskog transfera u nastavi likovne kulture – Vincent van Gogh. *Školski vjesnik, tematski broj*, str. 1 – 392, svibanj. 201-217.

Honner K, Grosenick U. (2004). (ur.). *Pop art.* Köln, London, Los Angeles: Taschen.

Hauser A. (1986) *Sociologija umjetnosti 2.* Zagreb: Školska knjiga.

Lippard L. (1964). *Pop art.* Izdavački zavod Jugoslavija: Beograd.

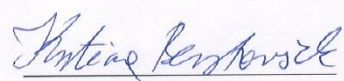
Madoff S. H. (ur.) (1997). *Pop art: A Critical History.* Berkely, California: University of California Press.

Nacionalni kurikulum za rani predškolski odgoj i obrazovanje (2015). Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH: Zagreb.

- Novaković S. (2015). Preschool Teacher's Role in the Art Activities Early and Preschool Age Children. *Croatian Journal of Education*, Vol. 17. 1. 153-163.
- Prette M. C., Giorgis D. A. (2003). *Povijest umjetnosti*. Zagreb: Naklada Ljevak d.o.o.
- Reichardt J. (1963). Pop art and after. *Pop art: A Critical History*. Ur. Madoff S.H. (14-18). Berkely, California: University of California Press.
- Ruhrberg, Schneckenburger, Fricke, Honnef (2005). *Umjetnost 20. stoljeća*, Zagreb: V.B.Z. d.o.o.
- Swenson G. R. (1963). From What is pop art? Part I. *Pop art: A Critical History*. Ur. Madoff S.H. (103-111). Berkely, California: University of California Press.
- Zupaničić, T., Duh, M. (2009). *Likovni odgoj i umjetnost Pabla Picassa*. Opatija: Zambelli Rijeka
- Župan I. (2012). Robert Šimrak. Art magazin Kontra: Z.

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)